

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ПІСЛЯ ВИХОДУ З ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Митрощенко В. І.,

аспірантка

Маріупольського державного університету

ORCID ID: 0000-0002-4403-3969

7225sv@gmail.com

Досліджено основні тенденції та перспективи трансформації політичних партій Великої Британії після виходу держави з Європейського Союзу. Наголошується, що останніми роками політична система Великої Британії розвивається і трансформується під безпосереднім впливом суспільної дискусії щодо доцільності чи недоцільності перебування держави в Європейському Союзі, результатом якої стало ухвалення на референдумі політичного рішення про вихід з ЄС та подальша реалізація даного рішення на організаційно-інституціональному рівні. Доведено, що трансформація партійної системи може мати як прогресивний, так і регресивний характер, залежно від характеру зовнішніх та внутрішніх змін, що відбуваються під впливом цілісного комплексу суспільно-політичних чинників. Зазначається, що до якісних та кількісних характеристик будь-якої партійної системи як об'єкта трансформаційних змін, як здається, доцільно віднести такі: модель партійної системи; кількість політичних партій, які реально претендують на участь у формуванні та реалізації політичного курсу держави; правова (формальна) інституціоналізація політичних партій; партійні ідеології, програми, передвиборні платформи; громадська думка щодо оцінки діяльності як окремих політичних партій, так і партійної системи в цілому; результати політичних виборів; рівень дефрагментації та регіоналізації партійної системи. Визначено провідну роль Консервативної партії у процесі підготовки, проведення та імплементації результатів референдуму щодо доцільності перебування Великої Британії в ЄС, що відповідає традиційній консервативній ідеології протекціонізму та визначальної ролі суверенної національної держави у політичних та економічних процесах. Зроблено висновок про британський вектор інтеграції як принципову позицію Консервативної партії, який сприймається в якості альтернативи ідеї європейської інтеграції у сенсі створення спільних європейських інститутів, діяльність яких значною мірою ґрунтується на наднаціональних джерелах права. Доведено, що традиційний лівий та лівоцентристський електорат Лейбористської партії частково був перетягнутий популістськими партіями з соціалістичними за своєю сутністю соціально-економічними гаслами, такими, як, наприклад, Reform UK. Передбачається, що в умовах харизматично-особистої обумовленості сучасної світової політики наявну електоральну ситуацію може дещо змінити поява на чолі Лейбористської партії сильного, яскравого і водночас поміркованого у політичних та соціально-економічних поглядах лідера, що є важливим чинником передвиборних політичних технологій.

Ключові слова: Велика Британія, політичні партії, партійна система, Європейський Союз, трансформація, Консервативна партія, Лейбористська партія.

Постановка проблеми. Останні два роки політичного, соціально-економічного, культурного та правового розвитку Великої Британії характеризуються наслідками унікальної події, що вперше відбулася протягом існування Європейського Союзу (далі – ЄС) – добровільного виходу держави зі складу даного інтеграційного об'єднання (т. зв. «брекзиту» – від англ. Brexit). Слід зазначити, що процеси європейської інтеграції, що інтенсивно розвивалися на європейському континенті останні десятиріччя, отримали перший подібний прецедент зворотного, дезінтеграційного характеру, який не в останню чергу був реалізований за участю основних політичних партій країни, перш за все – правлячої Консервативної партії як політичного інституту, через структуру якого був здійснений механізм

обговорення, призначення референдуму та імплементації його результатів до державної політики, включаючи їх остаточне практичне виконання 31 січня 2020 р.

Наслідки та подальші тенденції впливу реалізованого Великою Британією курсу на вихід з ЄС потребують поглибленого аналізу та осмислення на доктринальному політологічному рівні, адже означені події є, крім іншого, одним з основних джерел впливу на стан та розвиток британських політичних партій, перш за все – двох основних, які мають реальний вплив на формування та реалізацію загальнодержавної політики Об'єднаного королівства у різних сферах суспільних відносин через участь у кадровій комплектації парламенту, уряду та інших органів публічної влади у відповідності до управлінської вертикалі.

Проблематика як функціонування партійної системи Великої Британії як в історико-правовому вимірі, так і в контексті сучасних дезінтеграційних процесів досліджувалась, серед інших, у роботах таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як А. Болл (Ball, 1987, с. 420), М. Дюверже (Дюверже, 2000, с. 538), К. Джанда (Джанда, 1997, с. 84–143), Г. Кокс (Cox, 1987, с. 300), К. Лоусон (Lawson, 1976, с. 261), Д. Сарторі (Sartori, 1978, с. 300), Ю. Шведа (Шведа, 2004, с. 528).

Мета статті. Метою статті є встановити найважливіші тенденції та перспективи трансформації політичних партій Великої Британії після виходу країни з ЄС.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи тенденції та перспективи трансформації політичних партій Великої Британії після виходу країни з ЄС, перш за все, слід правильно інтерпретувати та зрозуміти саме термінологічне поняття «трансформація», виходячи з сучасних наукових уявлень про вказаний діалектично обумовлений процес.

У даному контексті необхідно відзначити, що Словник іншомовних слів визначає трансформацію (лат. transformation) як зміну, перетворення, виду, форми, істотних властивостей чого-небудь (Словник іншомовних слів, 2000, с. 584). Н. Дармограй визначає трансформацію як «систему, що охоплює весь спектр суспільних відносин, а саме політику, економіку, соціальну структуру, керування, культуру й духовну сферу» (Дармограй, 2005, с. 41).

Більше того, виходячи з лексичної етимології, під трансформацією, як вбачається, методологічно коректно розуміти будь-які зміни партійної системи, а не лише демократичні, доцільні або прогресивні, адже, наприклад, партійна система Німеччина зазнала суттєвих змін, тобто, іншими словами, трансформувалася до кардинально іншої моделі, після приходу до влади Націонал-соціалістичної партії, але ці трансформації, що реально відбулися на політичному полі держави, жодним чином не були прогресивними або такими, що сприяли демократичному розвитку суспільства, а навпаки відкинули німецьку політичну систему на рівень однопартійності, іманентно притаманної тоталітарним політичним режимам.

Подібним чином явище трансформації з філософських позицій розкриває М. Михальченко: «... трансформація, зміна, розвиток можуть бути орієнтовані на зміну реалій у будь-якому напрямку: уперед, назад, убік, по колу, тощо...» (Михальченко, 2001, с. 68), тобто ще раз варто наголосити, що фактична трансформація партійної системи автоматично ще не означає її прогресивного розвитку або прогресивної модернізації з метою розбудови оптимальної моделі її відповідності існуючому стану суспільних відносин та рівню як наявних, так і потенціальних суспільних потреб, а отже, жодним чином не можна автоматично робити висновок щодо позитивного чи прогресивного характеру трансформаційних змін, які зазнають британські політичні партії та партійна система Великої Британії загалом протягом 2020–2022 рр.

При цьому термін «трансформація суспільства» дає можливість охарактеризувати процеси, що фактично відбуваються у певному суспільстві на тому чи іншому конкретно-історичному етапі його розвитку (у даній статті розглядається саме період 2020–2022 рр., тобто після остаточного формального виходу Великої Британії з ЄС по сьогоднішній день). Так, Д. Белл виділяє три аспекти соціальних трансформацій: техніко-економічну трансформацію, що розвивається за законами ефективності; відносини власності; політичний й культурний розвиток. При цьому, на погляд вченого, всі аспекти є незалежними, але можуть впливати один на одного (Белл, 1976, с. 29). Це можна прослідкувати і на прикладі основних британських партій, адже, наприклад, культурологічне питання самоідентифікації британської політичної нації перманентно переходить до положень виборчих маніфестів та конституцій політичних партій в частині обмеження міграції та протекціонізму щодо британських робітників у різних галузях національної економіки.

Отже, на підставі аналізу основних методологічних позицій щодо сутності трансформації як соціального процесу трансформацію партійної системи можна визначити як суттєву зміну якісних та кількісних характеристик національної чи наднаціональної партійної системи еволюційного або стрибкоподібного характеру, яка може мати як прогресивні, так і регресивні наслідки для суспільного розвитку.

До якісних та кількісних характеристик будь-якої партійної системи як об'єкта трансформаційних змін, як здається, доцільно віднести такі: а) модель партійної системи; б) кількість політичних партій, які реально претендують на участь у формуванні та реалізації політичного курсу держави;

в) правова (формальна) інституціоналізація політичних партій; г) партійні ідеології, програми, передвиборні платформи; д) громадська думка щодо оцінки діяльності як окремих політичних партій, так і партійної системи в цілому; е) результати політичних виборів; ж) рівень дефрагментації та регіоналізації партійної системи.

Отже, доцільно провести дослідження наслідків та тенденцій трансформації політичних партій Великої Британії протягом останніх двох років (у період з 31 січня 2020 р. по теперішній час) саме за вказаними критеріальними ознаками, що визначають подальший розвиток партійної системи країни у принципово нових суспільно-політичних внутрішніх та зовнішніх умовах.

За моделлю партійна система Великої Британії традиційно залишається двопартійною, за якої кількість політичних партій є необмеженою, але реальний розподіл владних повноважень і можливостей відбувається між двома найбільш популярними. Подібна модель обумовлюється особливостями виборчого законодавства та конституційним регулюванням порядку і способу формування вищих органів публічної влади.

Слід зазначити, що за результатами дострокових виборів до британського парламенту 12 грудня 2019 р., які відбулися напередодні остаточного виходу країни з ЄС і на сьогодні залишаються останніми та чинними, свої позиції зміцнила Консервативна партія, збільшивши кількість місць у Палаті громад до 365 з 650 (2019 United Kingdom general election), що порівняно з 318 мандатами, здобутими на парламентських виборах 2017 р., становить зростання на 47 місць. Натомість Лейбористська партія втратила 59 мандатів, здобувши 203 місця проти попередніх 262, що означає гірший результат даної політичної сили починаючи з 1935 р. (2017 United Kingdom general election).

Подібні результати основних британських партій, як вбачається, можна пояснити декількома ключовими чинниками політичного, соціально-економічного, культурного, інформаційно-комунікаційного та психологічного характеру.

По-перше, Консервативна партія Великої Британії залишається правлячою політичною силою протягом усього періоду висунення ініціативи, підготовки, проведення та імплементації результатів референдуму про вихід з ЄС, уособлюючи у своєму електоральному образі прагнення значної частини виборців до якомога швидшого завершення переговорів з ЄС та подальшої концентрації на внутрішніх, зокрема соціально-економічних, справах. Крім того, саме Консервативна партія, поряд як з радикально-націоналістичними, так і з помірковано-націоналістичними партіями «другого» та «третього» ешелонів активно використовувала достатньо популістичну риторику щодо переваг самостійного курсу держави порівняно з існуючим на той момент високим рівнем європейської міждержавної інтеграції, навіть на тлі особливих умов перебування Великої Британії в ЄС та значно менший ступінь підпорядкування її політичної, правової, соціально-економічної системи загальним європейським принципам, нормам, стандартам.

В якості прикладу особливого становища Великої Британії в ЄС, що знайшло своє відображення і в лозунгах основних політичних партій у формі закликів до посилення самостійності та незалежності в ухваленні стратегічних рішень, можна навести тривалий переговорний процес щодо Єдиного міграційного простору, який представляє собою договір про вільне пересування через кордони, в чомусь подібний до Шенгенської угоди, між Республікою Ірландія, Великою Британією та британськими коронними володіннями Островом Мен, Гернсі та Джерсі, підписаний ще в 1923 р. Цікаво, що британські заморські території при цьому не беруть участі в угоді (тобто йдеться про звужене розуміння британської політичної, соціально-економічної та культурної єдності). На підставі цієї угоди, яка, втім, не є юридично обов'язковою, внутрішні кордони Єдиного міграційного простору підлягають мінімальному або жодному контролю, і громадяни Ірландії та Великої Британії можуть перетинати їх із мінімальною перевіркою документів, окрім деяких виключень. У вересні 2016 р. уряди Великої Британії та Ірландії розробили чернетку плану, відповідно до якого після «брекзиту» в ірландських аеропортах та морських портах застосовуватиметься британський міграційний контроль, щоб Велика Британія могла контролювати міграцію громадян ЄС (окрім громадян Ірландії) через відкритий кордон із Великою Британією. Цей план міг би запобігти необхідності паспортного контролю між Республікою Ірландія та Північною Ірландією. Але ця угода так ніколи і не була завершена та була розкритикована деякими політичними партіями в Республіці Ірландія. 23 березня 2017 р. було остаточно оголошено, що британським міграційним офіцерам не буде дозволено працювати в ірландських аеропортах та морських портах. В червні 2017 р. уряд Великої Британії, сформований із представників Консервативної партії, опублікував свою позицію щодо майбутнього правового становища громадян ЄС на території Великої Британії, в якому було зазначено, що Велика Британія бажає захистити домовленості щодо Єдиного міграційного простору, і що ірландські громадяни, які живуть у Великій Британії, не потребуватимуть підтвердження їхнього права на проживання. Іншими словами, у даному питанні можна відзначити спрямованість Консервативної партії на забезпечення британської єдності у широкому сенсі цього поняття. Таке розуміння включає, окрім громадян Об'єднаного Королівства, також

і ірландців, на тлі дистанціювання та ізоляції від загальних європейських процесів створення спільних кордонів та загальних міграційних правил. Іншими словами, програми, заяви та дії правлячої британської партії протягом останніх років фактично ставлять за мету зміцнення та, до певної міри, відродження британської культурної та політичної ідентичності на протигагу європейській у тому сенсі, як її розуміють спільні інститути ЄС.

По-друге, лівоцентристський електорат Лейбористської партії, традиційно основою якого є робітники, частково був перетягнутий популістськими партіями з соціалістичними за своєю сутністю соціально-економічними гаслами, такими, як, наприклад, Reform UK, раніше відома та створена як партія Brexit (перейменування та переформатування відбулося 6 січня 2021 р.). Вказаний процес посилюється у момент найвищого розпалу суспільних дебатів щодо доцільності запуску дезінтеграційного механізму для задекларованої мети захисту результатів референдуму. Аналіз виборчих маніфестів партії Reform UK (так само, як і її попередниці Brexit) дозволяє визначити такі її основні політичні цілі та завдання: не допустити продовження перехідного періоду Brexit (це гасло, як здається, значно додало електоральної підтримки партії у період суспільної втоми від довготривалого процесу імплементації результатів референдуму протягом 2016–2020 рр.); не допустити приватизації Національної служби охорони здоров'я (NHS); скорочення імміграції; зниження ПДВ на внутрішнє паливо; заборона Великобританії експортувати свої відходи; надання безкоштовного ширококутового доступу в неблагополучних регіонах; скасування плати за телевізійну ліцензію; скасування податку на спадщину; будівництво високошвидкісних магістралей; скасування відсотків за студентськими кредитами; зміна планування з метою допомогти у будівництві приватних будинків; реформування Верховного суду; реформування систему голосування, з метою посилення її представницького характеру; скасування палати лордів; подання петицій про відкликання депутатів, які змінюють партію; реформа системи голосування поштою для боротьби з шахрайством; впровадження громадянської ініціативи для скликання референдумів з урахуванням 5-мільйонного порогу зареєстрованих підписів виборців та обмежень щодо часу на повторне голосування (Brexit Party: 12 key policies explained).

Як можна побачити, переважна більшість передвиборчих лозунгів партії Reform UK: а) має яскраво виражений популістський зміст, побудований на загостренні певних суперечностей між різними групами у соціумі (яскравим прикладом є ідея щодо скасування Палати лордів); б) розрахована на отримання голосів протестного електорату, не задоволеного своїм соціально-економічним становищем, зокрема високими податками та недостатньою соціальною допомогою; в) націоналістично-шовіністичний та ізоляційний характер деяких положень (зокрема, щодо радикального обмеження імміграції до країни); г) взаємопов'язане поєднання соціалістичної (лівої) спрямованості підходів до вирішення соціально-економічних суспільних проблем та консервативно-націоналістичної (правої) ідеології у питаннях зовнішньої і міграційної політики; д) є ситуативними, тобто спрямованими на задоволення політичної кон'юнктури та короткотермінових, резонансних запитів виборців у поточний момент.

По-третє, нове керівництво Лейбористської партії в особі її обраного після «брекзиту» у 2020 р. лідера, колишнього тіньового міністра зі справ виходу Великої Британії з ЄС та Генерального прокурора Англії та Уельсу Кіра Стармера, якого в цілому вважають менш радикальним політиком у порівнянні з попереднім очільником партії Дж. Корбіном, в умовах серйозної поразки на парламентських виборах 2019 р. намагається протягом 2020–2022 рр. повернути «лівий» електорат, зокрема, шляхом висунення партійних ініціатив щодо: скасування антипрофспілкових законів; націоналізації пошти, залізниці, водопостачання та електромереж; законодавчої заборони збройного втручання за кордоном; перегляду військово-промислових контрактів; спрямування зусиль на збереження клімату тощо (Starmer, 2020).

Щодо терміну перехідного періоду у відносинах з ЄС, то К. Стармер зазначав, що включення конкретної дати закінчення переговорів з ЄС (31 грудня 2020 р.) до законодавства «було помилкою, оскільки не відомо, що може статися» (Walker, 2020). Крім того, К. Стармер декларує своїм завданням зберегти Велику Британію в єдиному внутрішньому ринку ЄС (Ананьева, 2020: 70).

Водночас позиції Консервативної партії на сьогодні залишаються достатньо міцними, довіра до уряду перевищує 50 % (Кертис, 2020), що у британському суспільстві не є частим соціологічним явищем, і за прогнозами деяких фахівців ця партія має усі можливості залишатися при владі і формувати уряд щонайменше до 2029 р. (Ананьева, 2020: 74).

На погляд деяких дослідників, в умовах харизматично-особистої обумовленості сучасної світової політики наявну електоральну ситуацію може дещо змінити поява на чолі Лейбористської партії сильного, яскравого і водночас поміркованого у політичних та соціально-економічних поглядах лідера на кшталт Т. Блера, епоха якого була найуспішнішою з точки зору виборчих перемог у сучасній історії вказаної політичної сили (What was the result of the 2020 Labour Party leadership and deputy leadership contests?). Подібна точка зору вбачається правильною, зважаючи на постійні зміни керівництва лейбористів, що має наслідком значні коливання партійних поглядів та бачення стратегії політичних процесів у кожний черговий передвиборний період.

Висновки. У цілому, в результаті тенденцій та перспектив трансформації британських політичних партій після виходу держави з ЄС (2020–2022 рр.) можна зробити такі найважливіші науково-практичні висновки: а) трансформацію партійної системи можна визначити як суттєву зміну якісних та кількісних характеристик національної чи наднаціональної партійної системи еволюційного або стрибкоподібного характеру, яка може мати як прогресивні, так і регресивні наслідки для суспільного розвитку; б) до якісних та кількісних характеристик будь-якої партійної системи як об'єкта трансформаційних змін, як здається, доцільно віднести такі: модель партійної системи; кількість політичних партій, які реально претендують на участь у формуванні та реалізації політичного курсу держави; правову (формальну) інституціоналізацію політичних партій; партійні ідеології, програми, передвиборні платформи; громадську думку щодо оцінки діяльності як окремих політичних партій, так і партійної системи в цілому; результати політичних виборів; рівень дефрагментації та регіоналізації партійної системи; в) Консервативна партія Великої Британії залишається правлячою політичною силою протягом усього періоду висунення ініціативи, підготовки, проведення та імплементації результатів референдуму про вихід з ЄС, уособлюючи у своєму електоральному образі прагнення значної частини виборців до якомога швидшого завершення переговорів з ЄС та подальшої концентрації на внутрішніх, зокрема соціально-економічних, справах; г) можна відзначити спрямованість Консервативної партії на забезпечення британської єдності, яке включає серед інших також і ірландців, на тлі дистанціювання та ізоляції від загальних європейських процесів створення спільних кордонів та загальних міграційних правил, тобто програми, заяви та дії правлячої британської партії протягом останніх років фактично ставлять за мету зміцнення та, певною мірою, відродження британської культурної та політичної ідентичності на противагу європейській у тому сенсі, як її розуміють спільні інститути ЄС; д) лівоцентристський електорат Лейбористської партії, традиційно основою якого є робітники, частково був перетягнутий популярними партіями з соціалістичними за своєю сутністю соціально-економічними гаслами, такими, як, наприклад, Reform UK, раніше відома та створена як партія Brexit; е) в умовах харизматично-особистої обумовленості сучасної світової політики наявну електоральну ситуацію може дещо змінити поява на чолі Лейбористської партії сильного, яскравого і водночас поміркованого у політичних та соціально-економічних поглядах лідера.

Mytroshchenko V. Transformation of British political parties after leaving the European Union: trends and prospects

The main tendencies and prospects of transformation of British political parties after the state's withdrawal from the European Union are studied. It is noted that in recent years the British political system has been developing and transforming under the direct influence of public debate on the expediency or in expediency of the state's stay in the European Union, which resulted in a referendum on leaving the EU and further implementing it at the organizational and institutional level. It is proved that the transformation of the party system can be both progressive and regressive, depending on the nature of external and internal changes that occur under the influence of a holistic set of socio-political factors. It is noted that the qualitative and quantitative characteristics of any party system as an object of transformational change, it seems appropriate to include the following: the model of the party system; the number of political parties that actually claim to participate in the formation and implementation of the political course of the state; legal (formal) institutionalization of political parties; party ideologies, programs, election platforms; public opinion on the evaluation of the activities of both individual political parties and the party system as a whole; results of political elections; the level of defragmentation and regionalization of the party system. The leading role of the Conservative Party in the process of preparing, conducting and implementing the results of the referendum on the expediency of Britain's stay in the EU, which corresponds to the traditional conservative ideology of protectionism and the decisive role of the sovereign nation in political and economic processes. It is concluded that the British vector of integration as a principled position of the Conservative Party, which is perceived as an alternative to the idea of European integration in the sense of creating common European institutions, whose activities are largely based on supranational sources of law. It has been shown that the traditional left-wing and center-left electorate of the Labor Party has been partially overthrown by populist parties with essentially socialist socio-economic slogans, such as Reform UK. It is assumed that in the charismatic and personal conditionality of modern world politics, the current electoral situation may be somewhat changed by the emergence of a strong, bright and at the same time moderate in political and socio-economic views leader, which is an important factor in election technology.

Key words: Great Britain, political parties, party system, European Union, transformation, Conservative Party, Labor Party.

Література:

1. Ball A. British political parties, the emergence of modern party system. L., 1987. 420 p.
2. Дашковська О. Стратегія тендерних відносин у політичних партіях Великої Британії. *Вісник Академії наук України*. 2009. № 4. С. 160–170.
3. Дюверже М. Политические партии. Москва : Академический проект, 2000. 538 с.
4. Джанда К. Сравнение политических партий: исследования и теория. *Современная сравнительная политология*. Москва : МОНФ, 1997. С. 84–143.
5. Cox H. The efficient secret. The Cabinet and the development of political parties. Cambridge, 1987. 300 p.
6. Lawson K. The Comparative Study of Political Parties. N. Y., 1976. 261 p.
7. Sartori G. Parties and Party Systems. N. Y., 1978. Vol. 1. 300 p.
8. Шведа Ю. Теорія політичних партій та партійних систем. Львів : Тріада плюс, 2004. 528 с.
9. Словник іншомовних слів. Київ : Наукова думка, 2000. 680 с.
10. Дармограй Н. Культура влади трансформаційного періоду. *Вісник НАДУ при Президентіві України*. 2005. № 1. С. 39–50.
11. Михальченко М. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы? Київ : Институт социологии НАН Украины, 2001. 440 с.
12. Bell D. The cultural contradictions of capitalism. N. Y., 1976. 333 p.
13. 2019 United Kingdom general election. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/2019_United_Kingdom_general_election (дата звернення: 12.12.2021 р.).
14. Safeguarding the position of EU citizens in the UK and UK nationals in the EU. URL: <https://gov.uk> (дата звернення: 13.12.2021 р.).
15. Brexit Party: 12 key policies explained. URL: <https://www.bbc.com/news/election-2019-50515516> (дата звернення: 02.12.2021 р.).
16. Starmer K. My pledges to you. URL: <https://keirstarmer.com/plans/10-pledges/> (дата звернення: 02.12.2021 р.).
17. Walker P. Keir Starmer promises to name balanced shadow cabinet. *The Guardian*, 05.04.2020.
18. Ананьева Е. В. Кир Стармер – новый лидер британских лейбористов. *Научно-аналитический вестник ИЕ РАН*. 2020. № 2. С. 69–75.
19. Curtis Ch. For the first time in nearly a decade, Britain approves of its government. URL: <https://yougov.co.uk/topics/politics/articles-reports/2020/04/02/first-time-nearly-decade-britain-approves-its-gove> (дата звернення: 02.12.2021 р.).
20. What was the result of the 2020 Labour Party leadership and deputy leadership contests? URL: <https://www.instituteforgovernment.org.uk/explainers/labour-party-leadership-contests> (дата звернення: 02.12.2021 р.).

References:

1. Ball, A. (1987). British political parties, the emergence of modern party system. L., 420 p. [in English]
2. Dashkovska, O. (2009). Stratehiia tendernykh vidnosyn u politychnykh partiiah Velykoi Brytanii [Strategy of gender relations in political parties of Great Britain]. *Visnyk Akademii nauk Ukrainy*. № 4. Pp. 160–170. [in Ukrainian]
3. Dyuverzhe, M. (2000). Politicheskie partii [Political parties]. M. : Akademicheskii proekt, 538 p. [in Russian]
4. Dzhandak, K. (1997). Sravnenie politicheskikh partiy: issledovaniya i teoriya [Comparison of Political Parties: Research and Theory]. *Sovremennaya sravnitel'naya politologiya*. M. : MONF, pp. 84–143. [in Russian]
5. Cox, H. (1987). The efficient secret. The Cabinet and the development of political parties. Cambridge, 300 p. [in English]
6. Lawson, K. (1976). The Comparative Study of Political Parties. N. Y., 1976, 261 p. [in English]
7. Sartori G. (1978). Parties and Party Systems. N. Y., Vol. 1, 300 p. [in English]
8. Shveda, Yu. Teoriia politychnykh partii ta partiinykh system [Theory of political parties and party systems]. Lviv : Triada plus, 2004. 528 s. [in Ukrainian]
9. Slovnyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign words]. K. : Naukova dumka, 2000. 680 s. [in Ukrainian]
10. Darmohrai, N. Kultura vlady transformatsiinoho period [The culture of power of the transformation period]. *Visnyk NADU pry Prezydentovi Ukrainy*. 2005. № 1. S. 39–50. [in Ukrainian]

11. Михальченко, М. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы? [Ukrainian Society: Transformation, Modernization or Limitrophe of Europe?]. К. : Институт социологии НАН Украины, 2001. 440 с. [in Russian]
12. Bell D. The cultural contradictions of capitalism. N. Y., 1976. 333 p.
13. 2019 United Kingdom general election. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/2019_United_Kingdom_general_election [in English]
14. Safeguarding the position of EU citizens in the UK and UK nationals in the EU. URL: <https://gov.uk> [in English]
15. Brexit Party: 12 key policies explained. URL: <https://www.bbc.com/news/election-2019-50515516> [in English]
16. Starmer, K. My pledges to you. URL: <https://keirstarmer.com/plans/10-pledges/> [in English]
17. Walker, P. Keir Starmer promises to name balanced shadow cabinet. The Guardian, 05.04.2020. [in English]
18. Ananeva, E. V. Kir Starmer – novyy lider britanskih leyboristov. Nauchno-analiticheskiy vestnik IE RAN [Kir Starmer is the new British Labor leader]. 2020. № 2. S. 69–75. [in Russian]
19. Curtis, Ch. For the first time in nearly a decade, Britain approves of its government. URL: <https://yougov.co.uk/topics/politics/articles-reports/2020/04/02/first-time-nearly-decade-britain-approves-its-gove> [in English]
20. What was the result of the 2020 Labour Party leadership and deputy leadership contests? URL: <https://www.instituteforgovernment.org.uk/explainers/labour-party-leadership-contests> [in English]

Стаття надійшла до редакції 22.02.2022

Стаття рекомендована до друку 15.04.2022